

1945. Sam naslov dela »historija« obljublja morda preveč, vendar pa je za sluga avtorja, da je podal dober pregled glavnih procesov — osnovnih vprašanj povojnega razvoja, pa čeprav so ti procesi bolj politološko, sociološko, ekonomsko obdelani. To bo služilo po eni strani mnogim, da se bodo lahko seznanili z glavnimi problemi socialistične graditve pri nas, po drugi strani pa bo služilo kot opora pri delu tistim, predvsem zgodovinarjem, ki se in se bodo s to problematiko ukvarjali znanstveno raziskovalno. Zavedati pa se je treba, da še ni moč napisati zgodovinske sinteze razvoja povojne Jugoslavije, kajti pri zgodovinarsko znanstveni obdelavi tega obdobja smo šele na začetku tudi zaradi vzrokov, ki jih je navedel tudi Bilandžić (neurejeno, nedostopno arhivsko gradivo, premajhna časovna distanca itd.). Morda bi bilo bolje, da bi imela njegova knjiga namesto pretiranega naslova *Historija SFRJ — glavni procesi naslov Glavni procesi historije SFRJ*. Kljub dilemam o naslovu knjige, pa avtor v predgovoru pravi, da bo v bodočih delih ostal pri tem naslovu. Vsekakor pa lahko od Dušana Bilandžića pričakujemo v bodoče nove, podobne zgodovinske študije, dopolnjene z obravnavo obdobja po X. kongresu ZKJ, za katero na koncu knjige avtor pravi, da bi analiza zahtevala mnogo prostora in raziskovanja in to naj bi bila morda naloga posebne knjige.

Zdenko Čepič

Dr. Franc Petek, Iz mojih spominov. Slovenska matica, Ljubljana; Založba Drava, Borovlje, 1979, 287 strani.

Skoraj petnajst let je minilo, odkar so bili slovenski javnosti predstavljeni spomini dr. Franca Petka, koroškega Slovence, ki »je bil skoraj pol stoletja stalnica v iskanju in življenjskem boju slovenskega ljudstva na Koroškem, polnem negotovosti in pretresljivih sprememb, bil je trajna vrednost, ki s svojo dejavno navzočnostjo vliva zaupanje, spreminja življenjsko usodo v ustvarjalen in smiseln upor. Delo dr. Petka je izšlo iz samorastniškega koroškega slovenskega ljudstva, ga takorekoč poseeblja«. Tako je zapisal v pripisu knjigi zapisovalec njegovih spominov dr. Janko Pleterski.

Dr. Franc Petek je bil pomemben neklerikalno usmerjeni politik slovenske manjšine na Koroškem med obema vojnama, po vojni pa vse do leta 1955 najvidnejši predstavnik napredno usmerjenega dela koroških Slovencev. Ob ustanovitvi Pokrajinskega narodnoosvobodilnega odbora, organa ljudske oblasti 16. maja 1945 v Celovcu, je postal njegov predsednik, po dokončni britanski zasedbi Koroške pa predsednik Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte. V vsem času obstoja POOF za Koroško se je odločno zavzemal za nadaljevanje protifašistične dejavnosti in za spoštovanje pravice do samoodločbe in narodne enakopravnosti koroških Slovencev. Z ustanovitvijo Demokratične fronte delovnega ljudstva leta 1949 je prevzel funkcijo predsednika njenega Pokrajinskega odbora, ko pa je 25. marca 1955 nastala današnja Zveza slovenskih organizacij, je našel svoje mesto delovanja kot predsednik njenega nadzornega odbora. Umrli je 9. avgusta 1965.

Spomini, zbrani v tej knjigi, žal niso vse kar bi Petek lahko povedal. Avtor sam je želel svoje spominjanje zaključiti z napadom Hitlerja na Jugoslavijo. Čeprav tudi ta del njegovih spominov pomeni dragocen prispevek k razume-

vanju življenja in delovanja Slovencev na Koroškem v prvi avstrijski republiki, lahko upravičeno trdimo, da bi bile njegove besede o življenju koroških Slovencev v času nacizma in v času druge avstrijske republike ter še posebej v času sklenitve avstrijske državne pogodbe, še bolj zanimive. Velika večina ali morda celo vsi takratni najpomembnejši kreatorji slovenske politike na Koroškem, tiste politike, ki je neposredno vplivala na današnjo in ki je ustvarila pogoje za današnji politični položaj med koroškimi Slovenci, so umrli. Ni več dr. Tischlerja, dr. Vinka Zwittra, župnika Starca, Karla Pušnika-Gašperja in še mnogo drugih, in za njimi razen pri Prušniku, ni ostalo niti za stran spominov. Na drugi strani, pa je prav v tem času prišlo do prelomnih sprememb v političnem življenju koroških Slovencev, ki jih danes poznamo in presojamo v glavnem le na podlagi pisanih virov.

Spomine dr. Franca Petka beremo kot avtobiografski roman. Pripoved se začne v njegovem rojstnem kraju Stari vasi pri Ženeku, kjer opisuje svoj rod v času pred plebiscitom. V tem najdaljšem poglavju ne najdemo le opisa njegove življenjske poti od rojstva 1885 do promocije za doktorja medicine in opisa časa tik pred plebiscitom, temveč tudi sliko socialnega stanja nižjega sloja prebivalstva na slovenskem Koroškem. V ostalih poglavjih, v katerih se Petek spominja plebiscita, svojega delovanja v prvi avstrijski republiki in obnavljanja slovenskega političnega življenja, slovenskega združništva in utrakvističnega šolstva, pogajanj o kulturni avtonomiji, stikov z drugimi narodnimi manjšinami, stanovske države, časov hitlerjeve Nemčije do prepovedi slovenskega življenja leta 1941 in odločitve o usmerjenosti slovenske politične organizacije leta 1930, najdemo dosti podatkov, ki nam dopolnjujejo dosedanje vedenje.

Največ novega oziroma največji prispevek k pojasnjevanju takratnega političnega razvoja, še bolj pa dogodkov okrog diferenciacije slovenskega političnega življenja v prvem desetletju po koncu prve svetovne vojne, nam posreduje Petek v poglavju o odločitvi o usmerjenosti slovenske politične organizacije leta 1930. Takrat je namreč začelo Politično in gospodarsko društvo za Slovence drseti na desno, vse bliže takratnemu Dollfuss-Schuschniggovem režimu. Vodstvo društva je prešlo iz rok Petka in Starca v roke mladih katoliških aktivistov dr. Rudolfa Blümla, dr. Joška Tischlerja in dr. Vinka Zwittra. Napredni, v smeri socialne demokracije naravnani nazori dr. Petka so med Slovenci vedno bolj izgubljali pomen in so spet začeli pridobivati svojo veljavo šele v času nacizma. Takrat je postal dr. Petek, ki ni bil obremenjen s sodelovanjem s klerofašističnim režimom, tista oseba, ki je lahko v korist koroškim Slovincem kontaktirala z novimi oblastmi. Njegovo delovanje pa je postalo še izrazitejše med aktivnim odporom zoper nacizem in narodnoosvobodilnim bojem ter v drugi avstrijski republiki.

Spomini dr. Franca Petka gotovo niso zgodovina koroških Slovencev v prvi avstrijski republiki. Gre za tipično memoarsko literaturo z vsemi prednostmi in slabostmi. Marsikje so v avtorjevih spominih večje ali manjše praznine, včasih naletimo na ponavljanje, ponekod se pisani viri razlikujejo od izjav dr. Petka. Prav zato so pomembne del knjige opombe, ki jih je več kot šestdeset strani in sta jih prispevala zapisovalec spominov dr. Janko Pleterski in dr. Tone Zorn, oba odlična poznavalca problematike koroških Slovencev. Brez opomb, ki pomenijo praktično razpravo zase in opozarjajo na dodatno literaturo in vire,

bi bila knjiga bistveno manj uporabna. Skupaj z uvodnimi besedami sedanjega predsednika Zveze slovenskih organizacij na Koroškem dr. Francija Zwitterja, ki je pokazal na dr. Petka z bližnjega, človeškega vidika in »Pripisa zapisovalca«, ki opisuje nastanek spominov, sodi publikacija med temeljno literaturo za koroško vprašanje.

Dušan Nečak

Anton Ožbolt, Utrinki iz podzemlja. Ljubljana, Borec 1979; strani 463 + 1.

Avtor opisuje življenje in delo ilegalcev v okupirani Ljubljani in potem v partizanskih tiskarnah na Dolenjskem. Naslov publikacije je res nekoliko ne- navaden, zato pa je oprema ovitka nazorna vizualna informacija bralcem (opremil Jani Bavčer), ki jo dopolnjujejo številne fotografije.

Najbolje napisano poglavje »Utrinki iz podzemlja« pripoveduje o življenju ilegalcev v kletnem stanovanju v bunkerju Neubergerjeve vile na Vilharjevi cesti 1942—1943, kjer sta se nekaj časa mudila tudi Kardelj in Kidrič (str. 23—108). Skozi vso knjigo pa sledimo življenju in delu Milana Škerlavaja-Petrača: njegov delež pri organizaciji partizanskega tiskarstva res ni bil majhen! Zanimivo je tudi opisana gradnja tehnike »Ivica 12« (str. 123—140) in zadnja zima na Goteniškem Snežniku v tiskarni »Triglav« (str. 386—408). Omenim naj še selitev Krajčeve tiskarne iz Novega mesta, selitev Pavličkove tiskarne iz Kočevja, gradnjo »Ladopunkta«, »Partizanske tiskarne«, tiskanje partizanskega denarja v »triglavski« tiskarni. Vmes se prepletajo opisi drobnih vsakdanjih dogodkov iz NOB, pa tudi podobe okupatorjevega in domobranskega terorja ter bojov na kočevskih tleh in v Gorskem Kotorju. Prav ob tem se je pripoved preveč razpletla v širino.

Žal niso nikjer podrobneje navedeni viri in literatura, knjiga je s tem precej izgubila. Avtor Tone Ožbolt, nekdanji obveščevalec »Triglavske tiskarne« omenja samo to, da so njegovi zapisi nastali na podlagi dokumentacije v arhivih in po pripovedovanju drugih ter z njegovimi osebnimi doživetji (str. 267, 287, 301, 385).

Tako ostaja le mozaik spominov ilegalcev in tiskarjev; mnogokrat pa je avtorju uspelo plastično prikazati vzdušje tistih vojnih časov, kar daje knjigi njeno vrednost. Mlajšim generacijam bo to dobrodošlo branje o NOB in še posebej o partizanskem tiskarstvu.

Marjeta Čampa

Radko Polič, Čudežna pomlad. Založba Borec, Ljubljana 1979, strani 470.

Memoarska trilogija Radka Poliča, s skupnim naslovom »Čudežna pomlad«, je ponatis avtorjevih spominov na partizanska leta, ki so izšli v treh knjigah že pred približno dvajsetimi leti in sicer: Čudežna pomlad (Založba Borec, Ljubljana 1959), Žita zorijo (Založba Borec, Ljubljana 1960) ter Sonce in ceste (Založba Borec, Ljubljana 1961).

Ponatis ne vsebuje nobenih bistvenih sprememb v besedilu, ampak se le-te nanašajo v glavnem na jezikovno, stilistično izboljšavo prvotnih spominov. Na